

تحلیل حقیقت امامت با تأکید بر حدیث غدیر از دیدگاه آیت الله

سید محمدسعید حکیم

سید علی مرتضی^۱

چکیده

در پژوهش حاضر، مسئله امامت با تأکید بر حدیث غدیر از دیدگاه آیت الله سید محمد سعید حکیم (ره) بررسی می‌شود. این پژوهش که به شیوه توصیفی و تحلیلی نگاشته شده است درصدد پاسخ به این پرسش می‌باشد که مسئله امامت از دیدگاه آیت الله حکیم (ره) چگونه تحلیل می‌شود؟ در این تحقیق با استفاده از مفاد حدیث غدیر به این بحث پرداخته‌ایم. نتیجه‌ی بحث آنکه بر اساس آراء استاد حکیم (ره)، حدیث غدیر در تبیین مسئله امامت به دو شاخصه کلیدی «شناخت امام» و «اطاعت از ایشان» تأکید دارد. اگر امت پیامبر (ص) به این دو مهم توجه کنند و نظام مقدس و الهی امامت را بپذیرند، آنگاه مدینه فاضله‌ای شکل خواهد گرفت که در آن رأس و محور، امام (ع) خواهد بود و در زیر سایه ایشان، الطاف الهی شامل حال مسلمین می‌شود؛ آنگونه که امام (ع) باعث وحدت، سامان یافتن امور و در نهایت موجب عاقبت به خیری دین و مسلمانان می‌شود.

کلیدواژه‌ها: حدیث غدیر، امامت، نص، آیت الله حکیم (ره).

---

^۱. دانش پژوه جامعه المصطفی العالمیه، مدرسه عالی تاریخ، سیره و تمدن اسلامی

مقدمه

اختلاف و تفرقه اصلی‌ترین آفت امت اسلامی است که بعد از رحلت پیامبر خاتم(ص) در بین امت ایجاد شد و تا به امروز باقی است. بنای اولیه این تفرقه را خواص که صحابه اعظم بودند با نادیده گرفتن و به فراموشی سپردن فرامین و وصایای رسول اکرم(ص) به ویژه در غدیر خم و اختلاف بر سر قرائت و تفسیر کلمه امامت بنیان نهادند. تا جایی که نظام جماعت را بر نظام الهی امامت ترجیح دادند و از آن حمایت کردند و مَهر مشروعیت به آن بخشیدند و زمانی که قدرت را به صورت مطلق در انحصار خود دیدند، بدون هیچ گونه نظارتی و بدون توجه به صلاحیت و رفتار خلیفه، جانشین رسول خدا(ص) را خود برگزیدند. به طوری که بسیاری از خلفاء (که از آن‌ها انتظار می‌رفت حافظ اسلام بزرگ و مسلمین باشند) در اوج انحطاط اخلاقی و یا در اوج ظلم و جنایت حکومت می‌کردند و از نظر سیاسی شخصیت بسیار ضعیفی در این جایگاه مقدس الهی بودند و این جایگاه همواره بازیچه دست بسیاری از حریصان شد. همه این‌ها در طول تاریخ، بلاها و عواقب جبران ناپذیری را بر سر اسلام آورد و منجر به الغای نظام خلافت شد و به تدریج امور مسلمانان رو به وخامت گذاشت تا اینکه به وضعیت اسفبار و غم‌انگیز کنونی رسیدند.

در نتیجه در می‌یابیم مشکل اصلی مسلمانان از ابتدا تا کنون، غفلت از مقوله امامت و عدم معرفت نسبت به این اصل بنیادین است. همین امر موجب شده تا جوامع اسلامی با چالش‌های اساسی رو به رو شود. از این رو بود که واقعه غدیر به عنوان اساسی‌ترین حرکت تاریخی برای حاکمیت ولایت و امامت امام معصوم(ع) در تداوم و

استمرار اسلام اصیل در ۱۸ ذی الحجّه سال دهم هجری قمری به دستور خداوند و توسط پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) بنیان نهاده شد، لذا ارتقای عمق معرفتی از مقوله «امامت» و ضرورت پیروی از امام معصوم (ع) در متن حدیث غدیر از جمله مولف‌های کلیدی است که لزوم تأمل و تتبع در این شاخصه بنیادین را دو چندان نموده است. ما در این تحقیق می‌خواهیم مقوله فوق را از دیدگاه آیت الله حکیم (ره) مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

مفاهیم

۱- آیت الله سید محمد سعید حکیم (ره)

در فضای مقدّس و پاک نجف اشرف و در کنار مرقد مطهر مولای متقیان علی (علیه السلام) در روز هشتم ماه ذی القعدة سال ۱۳۵۴ هـ - ق برابر با ۱۳۱۴ هـ - ش در خانواده‌ای صمیمی و سرشار از محبت و آکنده از عطر مهر ولایت، فرزندى به دنیا آمد که شرافت اصالت او از دو کوثر جاری سیادت برخوردار بود، پدرش آیت الله سید محمد علی طباطبائی حکیم (مدظله) و مادرش صبیّه بزرگ مرجع جهان تشیع مرحوم آیت الله العظمی حاج سید محسن حکیم (قدس سره) می‌باشد. آیت الله العظمی سید محمد سعید طباطبائی حکیم (ره) از نسل امام حسن مجتبی (علیه السلام) و از سلسله و سلاله قبیله فقیهان و از تبار این عالمان و پرورش یافته مکتب این فرهیختگان خدا ترس و خداجوی است.

حضرت آیت الله العظمی سید محمد سعید طباطبائی حکیم (ره) دانشمندی با جلالت و مجتهدی بزرگ، و از اساتید بحث خارج فقه و اصول، و از امامان جماعات در نجف اشرف بود. او از حوزه درس امام حکیم (اعلی الله مقامه) و آیت الله میرزا سید حسن بجنوردی (قدس سره) و آیت الله شیخ عبدالحسین حلّی (قدس سره) بهره فراوان برد و در دروس و بحث‌های اصول فقه آیت الله شیخ محمد حسین اصفهانی (نور الله مرقده) حاضر می‌شد. معظم له از همان آغاز جوانی یعنی در سال ۱۳۸۸ هـ - ق برابر ۱۳۴۶ هـ - ش به تدریس بحث‌های عالی و خارج حوزه‌ای فقه و اصول و همچنین به تدریس تفسیر و اخلاق پرداختند و در محفل تدریس ایشان جمعی از چهره‌های برجسته علمی و فکری برگرد وجود او حلقه زدند که در حال حاضر شاگردان ایشان گرمی بخش محافل علمی و فکری شده‌اند و در حوزه علمیه نجف اشرف و قم روشنی بخش جمعی گشته‌اند.

در نظر نافذ و دقت صحیحش، به اختراعات، رویدادها، دگرگونی‌ها و جریان‌های اجتماعی توجه فوق‌العاده‌ای داشت و به تثبیت خط اهل بیت عصمت و طهارت (ع) اهتمام می‌ورزید و در نشر فرهنگ آنان نقش به سزائی داشت.

معظم له از همان آغاز تحصیل در حوزه علمیه نجف اشرف به نوشتن و نگارش تمام درس‌های خود پرداخت و از سوی دیگر همزمان با آن در همه مراحل سخت و دشوار زندگی هرگز دست از نگارش برنداشت. لحظه‌های عمر خود را با

شور و شوق و عشق به تحصیل گذارند، به گونه‌ای که آثار به جا مانده از ایشان تاکنون مجموعه‌ای بیش از ۴۰ جلد می‌باشد.^۱

۲- حدیث غدیر

حدیث غدیر خم از احادیث متواتر اسلامی است که بیش از یکصد نفر از صحابه آن را روایت کرده‌اند. این تعداد به هیچ وجه جای شگفتی ندارد زیرا تعداد مسلمانان حاضر در غدیر خم بیش از یکصد هزار نفر بوده است. واقعه غدیر خم یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ اسلام است. پیامبر اسلام (ص) در این روز پس از انجام مناسک حج از مکه رهسپار مدینه بود. وقتی به سرزمین غدیر خم رسید از مسلمانان خواست تا همگی در آن مکان اجتماع کنند، آنان که از آن جا گذشته بودند، بازگشتند و آنان که در راه بودند، رسیدند. آنگاه نماز ظهر را به جماعت به جای آورد و دستور داد تا منبری از جهاز شتران بسازند. سپس بر بالای آن رفت و علی(ع) را نزد خود خواند. پس از حمد و ثنای خداوند و بیان مطالبی مهم برای مخاطبان دست علی(ع) را بالا برد تا همگان او را مشاهده کنند و فرمود: «من کنت مولاه فهذا علی مولاه».^۲

و این گونه بود که حضرت خاتم الانبیاء(ص) امام علی(ع) را وصی و جانشین خود معرفی کردند. این معرفی بنا به دستور خدا در «آیه تبلیغ»^۳ بود. این آیه به پیامبر(ص)

---

^۱ نرم افزار آثار آیت الله حکیم(ره) شخصیت شناسی، موسسه حکمت برای فرهنگ اسلامی.

^۲ درآمدی بر شیعه شناسی، ربانی گلپایگانی، س ۱۳۹۳، ص ۲۳۶؛ محمد، پیامبر اسلام، روز رستگاری(متن و ترجمه خطبه غدیر).

^۳ مائده، آیه ۶۷.

دستور می‌داد آنچه خداوند بر او نازل کرده، ابلاغ کند و اگر این کار را نکند، رسالتش را انجام نداده است. پس از واقعه غدیر «آیه اکمال» نازل شد که می‌گفت: «امروز دین شما را کامل نمودم و نعمت خود را بر شما تمام کردم و دین اسلام را برای شما پسندیدم.»

۳- امامت

چهارمین اصل از اصول اعتقادی اسلام، امامت است. امام در لغت به معنای «پیشوا» و «رهبر» و در اصطلاح جانشینی پیامبر اکرم(ص) و رهبری و امامت امامان معصوم است. امامت در مکتب تشیع یکی از اصول دین است و وظایف امام در این مکتب امتداد وظایف پیغمبر اکرم(ص) می‌باشد؛ یعنی فلسفه بعثت پیامبران با فلسفه نصب و تعیین امام از طرف خداوند یکی است. علم وسیع و گسترده، عصمت و مصونیت از گناه و خطا از شرایط اصلی و اساسی امام است و شناسایی چنین فردی جز از راه وحی ممکن نیست، از این جهت شیعه معتقد است که مقام امامت یک منصب الهی است و امام باید از جانب خداوند منصوب و معین گردد.

شیعه معتقد است پس از پیامبر اکرم(ص) حضرت علی(ع) و یازده نفر از فرزندان او یکی پس از دیگری جانشینان به حق پیامبر(ص) می‌باشند و همین، اصل اساسی در اختلاف بین شیعه و سنی می‌باشد.

۴- نصّ

لفظ نصّ، از اقسام لفظ واضح بوده و در لغت به معنای کمال و غایت شیء و رسیدن آن به مرحله نهایی است، و در اصطلاح، هر لفظ و کلامی را می‌گویند که دلالت آن بر معنایش روشن و آشکار باشد، به گونه‌ای که معنای دیگری در آن احتمال داده نشود، مانند آیه شریفه: (أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ).^۱

نکته: اصولیون کلمه «نصّ» را در دو جا به کار می‌برند:

۱- در الفاظ کتاب و سنت که در مقابل اجماع و قیاس است، مانند این که گفته می‌شود: در مسئله، نص وجود دارد؛ یعنی آیه‌ای از قرآن و یا روایتی بر مسئله دلالت می‌کند اگر چه معنایش ظاهر باشد نه نصّ.

۲- در لفظی که دلالتش بر معنای خود به حدی روشن است که احتمال معنای دیگری برای آن داده نمی‌شود.^۲

سابقه امامت در ادیان پیشین:

امامت مسئله‌ای است که همه ادیان پیش از اسلام از آن پیروی می‌کردند؛ بنابراین پیامبران اوصیایی داشتند که حامل و حافظ دین بودند و آن را به بعد از خود ابلاغ می‌کردند. چنانکه خداوند متعال به حضرت آدم(ع) چنین وحی نمود: «همانا نبوت و ایام

---

^۱ توبه، آیه ۱۱۵.

^۲ سایت ویکی فقه: لفظ نصّ

تو را کامل کردیم، پس به اسم اعظم و ترازوی علم نبوت بنگر و آن را به پسر ت شیت تحویل بده؛ زیرا زمین را رها نمی‌کنم مگر در آن عالمی باشد که به اطاعت من دعوت و از نافرمانی من نهی کند.»^۱ می‌توان این وحی خداوند را با این حدیث از پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) که به تواتر نقل شده، جمع کرد: «زمین خالی از امام و حجت نیست.»^۲

در نتیجه دین مبین اسلام در نیاز به امامت سزاوارتر از همه ادیان است؛ زیرا خاتم همه ادیان و پیامبرش(ص) خاتم پیامبران است. پس از نبی مکرم اسلام(ص) پیامبر جدیدی انتظار نمی‌رود و دیگر از جانب خدا وحی نازل نمی‌شود تا حقیقت را روشن کند و تحریف افراط‌گرایان و جعل باطل و تعبیر جاهل را نفی کند؛ بلکه باید بوسیله تشریح امامت، ارکان اسلام را حفظ و بقای آن را تضمین و توسط آن اقامه حجت کند تا از آشوب و تحریف در امان بماند، به نحوی که از اختلاف و انشقاق امت جلوگیری شود.

ادله ضرورت و لزوم امامت در دین بعد از پیامبر(ص)

قرآن کریم و سنت پیامبر(ص)، دو منبع اصلی مسلمانان در تعریف، تدوین و تبیین دین و نیز استنباط احکام و شرایع اسلامی می‌باشد که بعد از رحلت نبی اکرم(ص) همواره محل رجوع مسلمانان در مسائل و حوادث پیش رو بوده است. حال اینجا سوالی مطرح می‌شود: آیا این دو منبع مذکور در همه اعصار و زمان‌ها پاسخگوی مسائل جدید خواهد بود؟

^۱ اصول العقیده، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۱۳ م، ص ۲۳۶.

^۲ همان، ص ۲۳۶.

آیت الله حکیم(ره) در پاسخ به این سوال می‌فرماید: با توجه به توسعه جوامع در طول زمان و بارور بودن تمدن‌ها، به طبع در هر عصری مسائل جدیدی پیش خواهد آمد که در پاسخگویی به آن، قرآن و سنت شریف به دلایلی کفایت نمی‌کند. این ادله عبارت‌اند از:^۱

(۱) احکام در قرآن کریم به صورت کلی آمده و به جزئیات اشاره نشده است.

(۲) پس از انقطاع وحی برای قرآن واحد، تفاسیر زیادی نوشته شده است.

(۳) پیامبر(ص) درصدد تدوین احکام دینی به گونه‌ای که برای عموم مسلمانان در همه اعصار و در همه حوادث قابل فهم باشد نبوده است؛ بلکه این احکام را برای عموم مسلمانان به صورت تدریجی و در حوادث جداگانه بیان می‌کرد و بسیاری از آن‌ها به صورت شخصی بوده است.

(۴) سنت پیامبر(ص) پس از ایشان تحریم و حتی تحریف شد.

در نتیجه دین اسلام که بر پایه «آیه اکمال»^۲ کامل‌ترین دین است، باید سازوکار و نظامی کارآمد و مؤثر پیش بینی کرده باشد تا دین اسلام بعد از فقدان پیامبر خود دچار جعل، تحریف و تعبیر باطل نشود؛ لذا بر اساس «آیه تبلیغ»^۳ این نظام کارآمد، نظام مقدس

^۱ اصول العقیده، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۱۳ م، ص ۲۳۳.

^۲ مائده، آیه ۶۷.

^۳ مائده، آیه ۳.

و الهی «امامت» است. این وظیفه امام معصوم (ع) است که پس از پیامبر (ص) دین را برای مردم بیان کند و حقیقت را آشکار سازد و از دین در مقابل توطئه‌ها و فتنه‌ها صیانت کند.

تضمن امامت پیامبر (ص) در دین و دنیا

آیت الله حکیم (ره) معتقد است: پیامبر مکرم اسلام (ص) نیز علاوه بر نبوت دارای مقام امامت هم بوده است و امامت ایشان دو جنبه دارد:^۱

اول: امامت در دین: یعنی تعالیم دین، قوانین و احکام اسلام را از ایشان می‌گیرند و آن حضرت است که دین را از زیان و تحریف و بدعت و گمراهی محافظت می‌کند؛ پس «امامت» تحقق بخش نماز، روزه، حج و زکات است و محتوای این عبادات و سایر عبادت‌ها در سایه امامت عملی می‌شود؛ یعنی بدون امامت، این دستورات نقشی است بر کاغذ و همانند نسخه طبیب است که بدون عمل به آن، شفای دردها حاصل نخواهد شد. و این آیه از قرآن شریف به اصل فوق چنین دلالت می‌کند: حضرت حق تعالی می‌فرماید: «وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ»^۲ و ما ذکر را بر تو نازل کردیم تا آنچه را که نازل شده برای مردم بیان کنی.

دوم: امامت در امور دنیا: که همان امامت سیاسی است، یعنی حاکم بودن پیامبر (ص) بر آن‌ها، که زمام امور آن‌ها را به دست می‌گیرد، امور آن‌ها را اداره می‌کند، رفاه آن‌ها را در نظر می‌گیرد، از طرف آن‌ها صحبت می‌کند، جمع می‌کند، مالیات آن‌ها و

---

^۱ اصول العقیده، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۱۳ م، ص ۲۲۹.

^۲ سوره نحل، آیه ۴۴.

غنایم‌شان را تقسیم می‌کند و اسلام را با اقامه واجبات و اجرای حدود آن در عمل اجرا می‌کند، جدا کردن اختلافات در پرتو احکام آن، دعوت به آن، مجاهدت در راه آن، دفاع از آن و ... .

با این تفاسیر می‌توان دریافت که چرا امامت از همه مؤلفه‌های دیگر مهم‌تر است؛ زیرا امامت ضامن اجرای دیگر شاخصه‌های کلیدی اسلام است. اگر حکومت اسلامی تشکیل نشود امکان اقامه نماز، خمس، زکات، صوم و حج در سطح گسترده و تحقق فلسفه‌های آن نخواهد بود. بنابراین، امامت تنها عشق و علاقه و محبت و توسل نیست، بلکه به معنای پذیرش برنامه‌های حکومت اسلامی از سوی امامان معصوم (ع) یا پیامبران الهی (ع) است. لذا در طول تاریخ هر یک از پیامبران قدرت پیدا کردند تشکیل حکومت دادند. حضرت داوود، سلیمان، موسی علیهم السلام و رسول مکرم اسلام (ص) از جمله آن بزرگوارانند. و اگر پیامبرانی چون حضرت ابراهیم و عیسی علیهما السلام دست به این کار بزرگ نزدند، فرصت یا امکانات کافی در اختیار نداشتند.

از دو جنبه مذکور اینطور استنباط می‌شود که اطاعت از پیامبر (ص) به عنوان امام جامعه اسلامی واجب است، همان‌گونه که آیات و روایات فراوانی در قرآن و سنت بر وجوب اطاعت از پیامبر و نهی عدم اطاعت از ایشان وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

أ) خداوند متعال می‌فرماید: «وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ»^۱ و هیچ مرد و زن مؤمنی را نرسد که چون خدا و فرستاده‌اش به کاری فرمان دهند، برای آنان در کارشان اختیاری باشد؛ و هر کس خدا و فرستاده‌اش را نافرمانی کند قطعاً دچار گمراهی آشکاری گردیده است.

ب) خداوند سبحان می‌فرماید: «النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ...»^۲ پیامبر نسبت به مؤمنان از خودشان اولی و سزاوارتر است.

ت) خداوند حکیم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ.»^۳ ای اهل ایمان! از خدا اطاعت کنید و [نیز] از پیامبر و صاحبان امر خودتان اطاعت کنید.

ث) و این حدیث مبارک از پیامبر(ص) که در خطبه‌ای در مسجد خیف فرمودند: «ثَلَاثٌ لَا يُغْلُ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ وَالنَّصِيحَةُ لِلْإِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَالزُّرُومُ لِجَمَاعَتِهِمْ فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ مُحِيطَةٌ مَنْ وَرَاءَهُمْ...»^۴ سه چیز است که قلب مسلمان درباره آن‌ها خیانت نمی‌کند و مراقبت بر آن‌ها را از وظائف حتمی خود می‌داند: اعمال و عبادات خود را از هر گونه انگیزه غیر الهی پاک و خالص نموده و فقط برای

^۱ احزاب، آیه ۳۶.

^۲ احزاب، آیه ۶.

^۳ نساء، آیه ۵۹.

^۴ فاجعه الطف، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۰۸ م، ص ۱۶۵.

خدا انجام دهد، نسبت به پیشوایان و رهبران مسلمین کمال صمیمیت و خیراندیشی را داشته باشد و با جامعه مسلمان کمال همکاری و پیوستگی را مراقب باشد چون هر گونه دعوت و پیشنهاد و تبلیغی که از طرف مسلمین باشد منطقی است که مربوط به همه افراد است ...

امامت در شیعیان، امتداد امامت پیامبر اکرم(ص)

و اما بعد از پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) امامت برای شیعیان، امتداد امامت پیامبر(ص) در هر دو جنبه ذکر شده است؛ لذا اطاعت از امام(ص) و پیروی از نصایح ایشان واجب و ضروری است؛ بنابراین از آنجایی که اقامه امامت در دین بعد از پیامبر(ص) ضروری بوده است، چنین به نظر می‌رسد که امامت مذکور منوط به شناخت کامل دین و شناخت تمام ویژگی‌های آن است. از جمله: « احکام، قوانین و معیارها، امانت‌داری کامل در رساندن محتوای دین و بیان و تبلیغ آن.»

این نکته که عموم مردم کسی را که به این موهبت آراسته باشد، به آسانی نمی‌شناسند، معلوم است؛ بنابراین امام باید از سوی خداوند متعال تعیین شود، خدایی که خالق مردم است و از اسرار، تمایلات و امور آنها آگاه می‌باشد و اینکه قادر است هر که را بخواهد به مفاتیح علم خود توانا سازد و دین راستین خود را به جامعیت کامل و گسترده معرفی کند و آن را از انحراف، نقص و تحریف حفظ نماید. شاید به همین دلیل باشد که عموم مردم و همه کسانی که باب نصّ را بستند، ناگزیر به لغو این مقام عالی در دین مبین اسلام شدند و تنها به اجتهاد مجتهدین بدون ضوابط ثابت و محکم اکتفا کردند.

تمایز حدیث غدیر از دیگر موارد نصوص

بنابراین خلافت و جانشینی پیامبر(ص) نه با بیعت مردم و نه با تصرف قدرت به زور است؛ بلکه نصّ الهی برای اهل بیت(ع) است، این نصوص شامل موارد گوناگونی می‌باشد که از آغاز بعثت شریف شروع شده و در اواخر عمر پیامبر(ص) به پایان رسیده است. آن حضرت صحابه اعظم و عموم مردم را همواره از این امر مهم آگاه می‌نمودند. از جمله حدیث معروف غدیر که متواتر است و در دو چیز از دیگر موارد متمایز می‌شود:

اول: پیامبر(ص) پس از اعلام رحلت قریب‌الوقوع خود از دنیا، جانشینی خود را به گونه‌ای بیان کرد که حضرت علی بن ابی طالب(ع) در مقام جانشینی پس از او باشد.

دوم: اعلام آن در خطبه‌ای که در حضور جمع کثیری که همراه او به سوی مدینه و در بازگشت از حجّه الوداع بودند ایراد کرد. خطبه‌ای که تعمیم آن به اقتضای اهمّیت موضوع در دین و امور مسلمانان اعلام شده است و هدف از آن آگاه ساختن همه مسلمانان از آن است تا حجت بر آنان اقامه شود.

آری! چیزی که پیامبر اسلام(ص) تا سال آخر عمر شریفشان بطور رسمی آن را بیان نکرده بود و همسنگ و هم‌تراز رسالت و نبوت خاتم الانبیاء بود و عده‌ی زیادی برای مبارزه با آن هم قسم شده بودند و خداوند برای حفظ پیامبر(ص) در اجرای این مأموریت تضمین داده بود، همان مسئله مهم و سرنوشت‌ساز جانشینی پیامبر(ص) بود، زیرا هر چند پیامبر اکرم(ص) مسئله ولایت علی(ع) را بارها مطرح کرده بود ولی به

^۱ اصول العقیده، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۱۳ م، ص ۳۳۲.

صورت رسمی و در حضور مسلمانان سراسر جهان بیان نشده بود؛ بدین جهت، این مأموریت عظیم و بزرگ به هنگام بازگشت آن حضرت از حجۃ الوداع و در صحرای غدیر خم به بهترین شکلی انجام شد و پیامبر(ص) با معرفی علی(ع) به عنوان جانشین خویش، رسالتش را تکمیل کرد.

شاخصه‌ها در حدیث غدیر

در روز غدیر بوسیله ولایت اهل بیت(ع) و در رأس آن ولایت حضرت علی(ع)، کمال دین و اتمام نعمت از سوی پروردگار جهانیان حاصل شد؛ چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»^۱ همچنین حدیث غدیر و احادیث دیگر نیز همگی بر این امر دلالت می‌کنند. اما عموم مردم با نقل همه این‌ها، از آن روی برگرداندند و عقاید خود را پیشاپیش تحمیل کردند و آن را مرجع تشخیص حق و باطل قرار دادند و اهل بیت(صلوات الله علیهم) را پشت سر گذاشتند و آن‌ها را ترک کردند.

بنابراین در وهله اول جهت تحقق مرجعیت و رهبری ائمه اطهار(صلوات الله علیهم) «پذیرش مقام امامت» و «اعتقاد به آن» از سوی مردم لازم است. حدیث غدیر نیز بر این دو شاخصه بنیادین تأکید دارد و آن عبارت است از:

---

^۱ مائده، آیه ۶۷.

۱- وجوب شناخت امام و تأیید امام^۱

بعد از رحلت پیامبر اسلام (ص) اولین اختلافات در میان خواص امت که صحابه اعظم بودند، رخ داد؛ اصلی‌ترین، مهم‌ترین و خطرناک‌ترین آن، اختلاف بر سر امامت با قرائت پیامبر (ص) و معنای مذکور بود. بعد از آن، این اختلافات گسترش یافت تا جایی که امت اسلام بعد از فقدان پیامبر خود به مصیبت‌ها و بلاهای عظیم دچار شد. امامت یکی از اسباب مهم اختلاف و تفرقه بین امت پیامبر اکرم (ص) است، به طوری که هر فرقه گمراهی و نابودی دیگری را می‌بیند. و اگر این اختلاف بعد از اقامه دلیل و بیینه بر لزوم جایگاه مقدس و الهی امامت و وضوح حجت باقی باشد، خروج از مدار امامت است و سبب هلاکت و خسران دائمی خواهد شد.

در این رابطه مناسب است توجه کنیم به احادیثی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) که همگی در اهمیت لزوم کسب معرفت نسبت به امام آمده است؛ چنانکه طبق فرموده ایشان: «من مات و لم يعرف إمام زمانه مات میتة جاهلیة» یعنی کسی بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است.

یا: «من مات بغير إمام مات میتة جاهلیة» .

«کسی که بدون امام بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است.»

یا: «من مات و لیس علیه إمام مات میتة جاهلیة» .

«کسی که بمیرد و برای او امامی نباشد، به مرگ جاهلی مرده است.»

^۱ فاجعه الطف، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۰۸ م، ص ۱۶۴.

یا: "من مات و لیس علیه إمام فمیتته میتة جاهلیة" .

«کسی که بدون امام بمیرد، مرگ او مرگ جاهلیت است.»

یا: "من مات و لیس فی عنقه بیعة مات میتة جاهلیة"، ونحو ذلک.

«کسی که بمیرد بدون اینکه بیعت بر گردنش باشد، به مرگ جاهلی مرده است»

و غیره.^۱

۲- وجوب اطاعت از امام و پیروی از نصایح ایشان:^۲

در آنچه که ذکر کردیم، با استنباط از آیات و روایات و ادله مربوطه، ضرورت

اطاعت و پیروی از امام معصوم(ع) به طور واضح روشن شد.

ثمرات توجه به شاخصه‌ها در حدیث غدیر

با توجه به مطالب مورد بحث در میابیم: اگر جامعه اسلامی، نظام الهی امامت را

بپذیرد و نسبت به اطاعت از امام(ع) مقید باشد، آنگاه جامعه آرمانی‌ای که هدف اصلی

دین اسلام نیز ایجاد همین جامعه است، شکل خواهد گرفت و ثمره این باور و اطاعت،

بهرمندی از هدایت و الطاف الهی حول محور امامت می‌باشد که عبارت است از:

---

^۱ اصول العقیده، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۱۳ م، ص ۲۲۶.

^۲ فاجعه الطف، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۰۸ م، ص ۱۶۵.

(۱) امام باعث وحدت امت و اجتناب از تفرقه می‌شود:^۱

در اهمیت لزوم تمسک به گروه ائمه که همان گروه مؤمنان هستند و پیروی از راه آنان و نهی از اختلاف و تفرقه آیات و روایات فراوانی وجود دارد که برخی از آنها را ذکر می‌کنیم:

(أ) خداوند متعال می‌فرماید: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»^۲ و همه

با هم به ریسمان خدا چنگ بزنید و پراکنده نشوید.

(ب) و حق تعالی می‌فرماید: «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا

جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ»^۳ و مانند کسانی مباشید پس

از آنکه دلایل روشن برایشان آمد، پراکنده شدند و اختلاف کردند و

برایشان عذابی بزرگ است .

(ت) همچنین خداوند سبحان می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا

لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ»^۴ همانا کسانی که دین خود را جدا کردند و فرقه

شدند، تو در هیچ چیز از آنها نیستی.

---

^۱ همان، ص ۱۶۶.

^۲ آل عمران، آیه ۱۰۳.

^۳ آل عمران، آیه ۱۰۵.

^۴ سوره انعام، آیه ۱۵۹.

ث) و نیز خطبه پیامبر(ص) در مسجد الخیف که فرمود: «لا ترجعوا بعدی کفاراً یضرب بعضکم رقاب بعض». ^۱ پس از من به کفر برنگردید و بعضی یگردن بعضی دیگر را بزند.

ج) و در حدیث دیگری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «و أنا أُمْرُكُم بِخَمْسِ اللَّهِ أَمْرَنِي بِهِنَّ؛ السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ، أَلَا إِنَّ يَرَا جَعَّ وَ مَنْ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جَيْبِي جَهَنَّمَ». ^۲ در مورد پنج چیز به شما امر می‌کنم که خدا در مورد آنها به من امر فرموده است: گوش کردن، اطاعت کردن، جهاد کردن، هجرت کردن و متحد شدن و هر کس از جماعت یک وجب هم دور شود گویا او طناب اسلام را از گردن خود در آورده مگر این که به طرف جماعت بازگردد.

۲) امام موجب سامان یافتن و نظم امور مسلمین می‌شود: ^۳

اجرای شریعت اسلام منوط به همراهی با امام معصوم(ع) است و کسانی که بر سر راه امام(ع) خار می‌پاشند و برای مخالفت و تخلف از دستور ایشان، با توهمات خویش توجیه می‌آورند، یا حتی درصدد شورش علیه ایشان بر می‌آیند و مردم را به حمایت از شورش فرا می‌خوانند، راه تشریح را مسدود می‌کنند.

^۱ فاجعه الطف، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۰۸ م، ص ۱۶۶.

^۲ همان، ص ۱۶۶.

^۳ همان، ص ۱۶۷.

حکومت جز با اطاعت مطلق میسر نمی‌شود، این امر در مسیر شکل‌گیری و برقراری حکومت حق کاملاً ضروری است؛ البته باید این نکته را ذکر کرد که غالباً جنبه حکمت در مقام امام معصوم (ص) نسبت به حوادث از رعایا پنهان است. مانند آنچه پیامبر (ص) در عهدنامه حدیبیه و غیر آن به نفع مسلمانان اتخاذ کرد.

اگر باب اجتهاد و اختلاف علیه امام باز شود، او را از انجام وظیفه باز می‌دارد و بهانه جویی منحرفان و منفعت طلبان را در مخالفت و شورش علیه امام (ع) را تسهیل می‌کند. چنانکه این مسئله آشکار است. آیت الله حکیم (ره) در استنباط وجوب عصمت امام (ع) سعی کرده این مطلب را در کتاب اصول العقیده روشن کند.

۳) امام سبب امنیت و عاقبت بخیری برای دین و مسلمانان است:^۱

پس از فرض عصمت برای امام (ع) و اینکه این مقام از سوی خداوند به ایشان اعطا شده است، اطاعت از امام (ع) سرانجام مطمئنی برای دین و مسلمانان دارد. چنانکه حضرت صدیقه طاهره فاطمه زهرا (صلوات الله علیه و آله و سلم) در مورد تبعات مثبت پذیرش حکومت امیرالمؤمنین (ع)، فرمود: «وَتَاللَّهِ لَوْ مَأَلُوا عَنِ الْمَحَجَّةِ اللَّائِيَّةِ، وَزَالُوا عَنِ قَبُولِ الْحُجَّةِ الْوَاضِحَةِ، لَرَدَّاهُمْ إِلَيْهَا، وَحَمَلَهُمْ عَلَيْهَا، وَكَسَرَ بِهِمْ سِيرًا سُجْحًا، لَا يَكُلُّمُ خُشَّاشُهُ، وَلَا يَكِلُّ سَائِرُهُ، وَلَا يَمِلُّ رَاكِبُهُ. وَلَاؤُرَدَّاهُمْ مِنْهَا نَمِيرًا صَافِيًا رَوِيًّا تَطْفَحُ ضَفَّتَاهُ، وَلَا يَتَزَنَّقُ جَانِبَاهُ، وَلَاؤُرَدَّاهُمْ بِطَانًا وَنَصَحَ لَهُمْ سِرًّا وَإِغْلَانًا.»^۲

^۱ همان، ص ۱۶۸.

^۲ فاجعه الطف، حکیم، سید محمد سعید، س ۲۰۰۸ م، ص ۱۶۸.

«بخدا سوگند [اگر امر خلافت با او بود] هر گاه مردم از جاده حق منحرف می شدند و از پذیرش دلیل روشن سرباز می زدند، آن ها را با نرمی و ملایمت به سوی منزل مقصود سیر می داد سیری که هرگز آزار دهنده نبود، نه مرکب ناتوان می شد، و نه راکب خسته و ملول و سرانجام آن ها را به سرچشمه آب زلال و گوارا وارد می ساخت، نهری که دو طرفش مملو از آب بود، آبی که هرگز ناصاف نمی شد سپس آن ها را پس از سیرابی کامل باز می گرداند و سرانجام او را در پنهان و آشکار خیرخواه خود می یافتند.»

نتیجه گیری

دین اسلام که بر پایه «آیه اکمال» کامل ترین دین است، باید سازوکار و نظامی کارآمد و مؤثر پیش بینی کرده باشد تا دین اسلام بعد از فقدان پیامبر خود دچار جعل، تحریف و تعبیر باطل نشود؛ لذا بر اساس «آیه تبلیغ» این نظام کارآمد، نظام مقدس و الهی «امامت» است. این وظیفه امام معصوم(ع) است که پس از پیامبر(ص) دین را برای مردم بیان کند و حقیقت را آشکار سازد و از دین در مقابل توطئه‌ها و فتنه‌ها صیانت کند. بر اساس اندیشه آیت الله حکیم(ره)، پیامبر مکرم اسلام(ص) علاوه بر نبوت، دارای مقام امامت نیز بودند و امامت ایشان دو جنبه دارد: یکی امامت در دین و دیگری امامت در امور دنیوی که همان امامت سیاسی است. پس از پیامبر(ص) برای شیعیان امامت ائمه اطهار(ع)، امتداد امامت پیامبر(ص) می‌باشد؛ لذا ادامه دین مستلزم اقامه این مهم بعد از پیامبر اکرم(ص) است.

امامت مذکور منوط به شناخت کامل دین و تمام خصوصیات آن است. عموم مردم کسی را که به این موهبت آراسته باشد، نمی‌شناسند؛ لذا امام باید از سوی خداوند عالم و حکیم، تعیین شود که این امر از طریق باب نصّ تحقق یافته است؛ بنابراین خلافت و جانشینی پیامبر(ص) نه با بیعت مردم و نه با تصرف قدرت به زور است؛ بلکه نصّ الهی برای اهل بیت(ع) است. این نصوص شامل موارد گوناگونی می‌باشد که مهم‌ترین آن حدیث غدیر است.

در واقعه غدیر بوسیله ولایت حضرت علی(ع)، کمال دین و اتمام نعمت از سوی پروردگار جهانیان حاصل شد و خداوند متعال دین اسلام را، دین برگزیده اعلام کرد. بر اساس آراء استاد حکیم(ره) حدیث غدیر در تبیین اصل امامت به دو شاخصه کلیدی «شناخت امام» و «اطاعت از ایشان» تأکید دارد. اگر امت پیامبر(ص) به این دو امر، توجه کنند و نظام مقدّس و الهی امامت را بپذیرند، آنگاه مدینه فاضله‌ای شکل خواهد گرفت که در آن رأس و محور امام(ع) می‌باشد و در زیر سایه ایشان، الطاف الهی شامل حال مسلمین می‌شود؛ آنگونه که امام(ع) باعث وحدت، سامان یافتن امور و در نهایت موجب عاقبت به خیری دین و مسلمانان می‌شود.

منابع و مأخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- حکیم، سید محمد سعید، اصول العقیده، عراق، دارالهلل، س ۲۰۱۳ م، چ ۵.
- ۳- حکیم، سید محمد سعید، فاجعه الطف، عراق، دارالهلل، س ۲۰۰۸ م، چ اول.
- ۴- حکیم، سید محمد سعید، خاتم النبیین، عراق، دارالهلل، س ۲۰۲۱ م، چ اول.
- ۵- حکیم، سید محمد سعید، رحاب ۱، عراق، الموسسه الحکمه لثقافه الاسلامیه، س ۲۰۱۲ م.
- ۶- حکیم، سید محمد سعید، رحاب ۲، عراق، الموسسه الحکمه لثقافه الاسلامیه، س ۲۰۱۲ م.

- ۷- حکیم، سید محمد سعید، رحاب ۳، عراق، دارالهلال، س ۲۰۱۲ م، چ ۸.
- ۸- محمد، پیامبر اسلام، روز رستگاری (متن و ترجمه خطبه غدیر)، س ۱۳۸۹، مشهد، تاسوعا.
- ۹- موسسه حکمه لثقافه الاسلامی، نرم افزار آثار آیت الله حکیم (ره) شخصیت شناسی.
- ۱۰- ربانی گلپایگانی، علی، درآمدی بر شیعه شناسی، قم، المصطفی، س ۱۳۹۳، چ ۵.
- ۱۱- قائمی، اصغر، اصول اعتقادات، قم، ادباء، س ۱۳۸۹، چ ۵.
- ۱۲- سایت ویکی فقه:

https://fa.wikifeqh.ir/%D%84%9D/%81%9D/%8B8_%D%86%9D/%8B5